

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

MÜZİK OYUN VE EĞLENCE

SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASIN
KORUNMASI ÇALIŞMALARI

BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE ETNO-KÜLTÜREL KİMLİK İFADESİ OLARAK HALK TÜRKÜLERİ¹

Sibel PAŞAOĞLU²

Etnik ve kültürel grup ve topluluklar, tarihsel süreçte çeşitli iç ve dış faktörlere bağlı şekillenilen belli benzerlikler ya da farklılıklar barındıran özgün müzikal-folklorik dokulara sahip olmuşlardır. Gelenekselden – yakın – uzak ve popülere kadar uzanan çeşitli katmanlardan oluşan ve bireysel ya da toplumsal olabilme özelliği gösteren bu dokular, **girift ve bütünleşik müzikal-kültürel kimlik örgüsünü** meydana getirmektedir (bkz. Paşaoğlu, 2009). Yurtseven'e göre (2000) **"müzik, kültürel bir dışavurum eylemi"** olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle, öteden beri bireysel ya da toplumsal olarak üretilen/tüketilen soyut ya da somut kültürel değer taşıyan her türden müzikal ürün, doğrudan ve/veya dolaylı olarak, etnik aidiyet ve kültürel kimlik olgusuna işaret edecek, bunların tanımlanabilmesine olanak verecek durumdadır. **Kültür** de tıpkı önemli bileşenlerinden biri olan **müzik gibi** doğası gereği **yerel** özellikler göstermektedir. Hangi tür ve biçimiyle karşımıza çıkarsa çıksın müzik ve müziği anlamlandırma biçimleri kültürden kültüre değişiklik gösterir ve bu değişiklikler her toplumsal grubun kendine özgü müzikal-kültürel dokusunu ya da daha genel anlamı ile özgün müzik kültürünü oluşturmaktadır. Başka bir deyişle kültür ve özelden müzik kültürü kendisini zaman içerisinde çeşitli sosyo-kültürel, politik ve ekonomik etkilere maruz kalarak oluşturan-şekillendiren toplumun ya da etnik topluluğun maddi-manevi değerlerinden beslenmekte ve yine bu değerleri kodlanmış ya da açık biçimde yansıtmaktadır.

1 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi çerçevesinde, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması" bölümünde bildiri olarak sunulmuştur.

2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü Öğretim Üyesi, sibelpasaoglu@akdeniz.edu.tr;

Bu bağlamda, müzikal-kültürel kimlik olgusu da **müzik kültürü ve etno-kültürel aidiyet gibi kavramlardan bağımsız düşünülemez**. Bu olgunun temelinde ise tüm kendine özgü sosyo-kültürel bileşenleri ile geleneksel müzikal-kültürel katman yer almaktadır. Toplumsal müzikal-kültürel kimlik, bireysel kimliği görel olarak etkilemekte, toplumu oluşturan ayrı ayrı bireyler – taşıdıkları kültürel kimliklerin önemli bir boyutunu oluşturan müzikal-kültürel mirasın şekillendirdiği kültürel aidiyetlerini şu veya bu şekilde tutum, davranış veya düşünme biçimleri ile ortaya koymaktadırlar. (bkz. Paşaoğlu, 2009; 2016)

Balkanlar öteden beri etnik köken, dil, din, kültürel doku gibi özellikleri ile birbirinden ayrılan birçok etno-kültürel grup ve topluluğun iç içe yaşamlarını sürdürdükleri, belli sosyal ve kültürel paylaşımlarda buldukları, son derece renkli folklorik özelliklere sahip bir bölge olmuştur.

Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'ın Kuzeydoğusu, Güney ve Güneydoğusu gibi belli bölgelerinde daha yoğun ve kompakt yerleşiklik gösteren ancak Osmanlı'dan günümüze, genelde tüm Bulgaristan'da yayılmış bulunan Balkanların önemli etnik ve kültürel azınlıklarındandır. Bu bildiride, Bulgaristan Türkleri olarak da nitelendirilen, **Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı etnik Türklerin** sahip oldukları, bir kısmı kayıtlı ve arşivlenmiş halk türküleri folklorik mirası üzerinde durulmuştur.

Resim 1. Bulgaristan, Deliorman. Pazaryerinde Türkler.

Bu soyut müzikal-kültürel muhteva, etno-kültürel kimlik ifadesi olarak ele alınmış, Türkçe türkülerin, derlenme - radyoda seslendirilme ve dönemin resmi politikaları gereği yeni bir repertuar yazılımı süreçleri, nitel araştırmalarda kaynak tarama ve yapılanmış/ yapılanmamış görüşme yöntemleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Karakteristik ezgisel-ritmik ve varsa eşliksel dokusu ile **halk türküsü** / şarkısı, tıpkı belirli adet, gelenek, görenek, giyim-kuşam biçimleri, geleneksel takvim, mutfak ve folklorik pratikler gibi günlük ya da törensel yaşam içerisinde kişi ya da üyesi bulunduğu grubun, **etnik aidiyet ve kültürel kimliğinin en önemli belirteçleri** arasında yer almaktadır.

Tam da bu nedenle müzikal-kültürel bellek aktarım zinciri içerisinde bir biçimde “eksilen” ya da bir yönü ile değişime uğrayan/(bilinçli uğratılan) bir halkanın, zaman içerisinde doğal olarak genel zinciri de etkileyip değişime uğratacağı ortadadır.

Resim 2. Bulgaristan, Razgrad. Kahve içen Türkler.

Osmanlı'dan günümüze uzanan tarihsel çizgide, aynı topraklarda etnik ve kültürel varlıklarını sürdürmüş ve dönem dönem ciddi tehdit, baskı ve zorlamalara, ölümden kurtulmak üzere gerçekleşen zorunlu göç ve sürgünlere tabi tutulmuş Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşları etnik Türkler, Balkanların genelinde yerleşik yaşayan Türk ve Müslüman grubun doğal bir üyesidir. Bu bağlamda, geleneksel-kültürel doku ortaklıklarına rastlamak pek çok açıdan olağan sayılmalıdır. Bununla birlikte, bölgeden bölgeye köyden köye hatta mahalleden mahalleye dil (ağız), giyim-kuşam, yeme-içme, müzikal doku v.b. unsurlarda belirgin farklılıkların varlığı dikkat çekmekte, tüm bunlarla birlikte olabildiğine renkli bir folklorik doku meydana gelmektedir.

Halkın / etnik grubun tarihsel süreçte kendiliğinden oluşturup-şekillendirdiği bu gibi farklılıklar doğal kabul edilirken grup dışından gerçekleştirilen ve bilinçli bir kültürel değişim meydana getirmeyi hedefleyen belli müdahaleler, zaten korunmaya muhtaç durumdaki geleneksel dokuya zarar vermekte, özünü zedelemekte, sonuç olarak büyük ölçüde *otantikitesi* bağlamında tahrir etmektedir.

Resim 3. Bulgaristan. Meydanda geleneksel güreş müsabakasını bekleyen Türkler.

Resim 4. Bulgaristan, Deliorman. Geleneksel Türk köy düğünü. Yüzü, parlak gümüş renkli çiçek ve yaprak şekilli "yapıştırma"larla süslenmiş, omzunda "daki"sı, Gelin.

Resim 5. Gelenekte kırılma. "Modernleşme" adı altında gerçekleşen değişim.
Köy düğününde, Bulgar halk oyunu olan Horo oynayan Türk gençleri.

Resim 6. Bulgaristan Türklerinde Sünnet Düğünü hatırası.

Üzerinde zil bulunan büyük davul ve akordeon, Türklerin kutlamalarında tercih edilirken, sonraları yasaklanan geleneksel davul-zurna ikilisinde gözlenen “zorunlu” değişimin habercileri konumunda.

Sofya Radyosundaki yayın çalışmalarına 1948’de başladığı bilinen Türkçe servisin, başta Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı etnik Türklerin kültürel kimliklerini resmi ağızdan duyurabilmeleri adına olumlu bir örnek olmuştur. Ancak zaman içerisinde, bu yayınların bölge Türkleri arasında önemli oranda popülerleşip-yaygınlaşması, sevilerek takip edilmesi ile Parti ileri gelenlerinde “etno-kültürel aidiyet duygusu ile Türk kimlik bilincini uyandırması” bağlamında yarattığı kaygı, belirleyici rol oynamış ve ne yazık ki bu önemli girişimi sekteye uğratmıştır. Balkanlarda zaman zaman yükselişe geçen etnik kimlik eksensiz bazı korkuların şekillendirdiği değişken devlet politika ve yaklaşımlar gibi çeşitli faktörlerin etkisi ile Sofya Radyosunda gerçekleşen resmi onaylı Türkçe yayınları belirgin olarak iki ana döneme ayırmıştır. Bunlardan ilki: 1948-1956 yılları arası dönem ve ikincisi: 1956-1980 yılları arasında gerçekleşen yayın dönemleridir.

Birinci dönemde bölge Türkçe haberlerin ardından, Türk müzik kültüründen türküler gibi belli örnekler az da olsa radyoda duyulabiliyor iken ikinci dönemde Bulgaristan Komünist Partisinin çarpıcı bazı “önlemler” alınma gereği duyulmuş ve bölge Türk kimliği radyoda yer verilen “yeni” Türkçe halk türkülerini aracılığı ile farklılaştırılarak adeta yeniden şekillendirilmek istenmiştir. Şöyle ki bu iş için Radyo bünyesinde, “müzik uzmanlarından oluşan” özel bir birim görevlendirilmiştir. Burada gerçekleştirilenlere dair kaynak kişi görüşlerinin yanı sıra, 40 yıl süre ile Sofya Radyosunda görev alan, kendisi de Bulgaristan Türklerinin önemli seslerinden olan Sn. Osman Azizov’un (2002) anı kitabından öğrenebilmekteyiz. Buradan, parti talep ve beklentileri doğrultusunda yazılan Türkçe yeni sözel içerikten başka, B. İbrişimov, D. Dinev, B. Bojurov, Y. Çeşmeciyev gibi görevlendirilmiş “uzman” isimlerin, **Türk halk türkülerinin** doğal dokusunu değiştirerek, türkülerin ezgisel ve eşiksel yapılarını da deforme ettikleri anlaşılmaktadır. “Yenilik katmak”, “çağdaşlaştırmak” ya da “**adaptasyon**” adı altında adeta Makedonlaştırdıkları, yani Makedon folklorik öğelerini çağrıştıran bir üslupla aranje edilerek, Türk etnik ve kültürel kimliğinden uzaklaştırmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Bu isimlerin karşısında yer alan ve Azerbaycan’da Kara Karayev ile yüksek müzik eğitimlerini sürdürmüş olan, Nihat Seyit, Sami Hatip ve Sofya Konservatuvarından mezun Turgut Şinikar gibi Bulgaristan Türklerinden isimler ise bu deformasyon çabalarına pasif de olsa direnmekte ancak gelişmeleri önleyememektedir. Türk halk kültürünü ve etnik kimliğini konu alan yeni folklorik besteler ortaya koymaktansa, tamamen eğitimini gördükleri, dönem için “modern, çağdaş” olması gerekçesi ile desteklenen çoksesli senfonik müziğe yönelmişlerdir. Diğer yandan, kendisi de İstanbul Eyüp Sultan doğumlu olmakla övünen, Bulgaristan Makedonlarından biri olan besteci ve aranjör Dimitar Dinev’in dışındaki Bulgar isimler ise aslında Türk halk müziğine tamamiyle yabancıdırlar. Bu bestecilerin bölge **Türk halk müziği üzerindeki çalışmaları Bulgaristan Türklerince olumsuz karşılanmakta** ancak Bulgar parti yönetimince ciddi destek görmektedir. Neticede Bulgaristan Türkünün iç dünyasını yansıtmayan, duygu, düşünce ve dünya algısına dair herhangi bir done taşımayan, tamamıyla yapay bir takım “eserler”in ortaya konduğu görülmektedir.

Resim 7. Bulgaristan Torlaklar/Hırsovo Köyü Türk gençlerinden kurulan Halk Müziği Korusu.

“Dimitar Dinev’in amacı yerli türkülerin icrasının, işlenmesinin (armonizasyonunun), orkestra (eşlik eden) topluluğunun Türkiye’deki örneklerine benzememesi, ondan farklı olması idi. Orkestralara akordeonu o koydu. O zamanlar bu dinleyicilerimizce çok yadırgandı.” (Azizov, 2002: 50)

Resim 8. Bulgaristan Türklerinin Radyodaki önemli seslerinden. Halkın kültürel kimlik ve etnik aidiyet belirteçlerinden olan türkülerinin “altın sesli bülbülü” Kadriye Latifova.

Radyo aracılığı ile yaygınlaştırılmaya çalışılan bu sözüm ona Türkçe “yeni Türk halk türküleri” Bulgaristan Türk halkı arasında hiçbir zaman yer edinememiş, yadırganmış, adeta yok sayılmıştır. Türkler geleneksel-kültürel bayram ve kutlamalarında, nişan, kına, düğün, sünnet düğünü, askere uğurlama gibi törensel pratiklerinde yine kendi asırlık Türkçe halk türkülerini söylemiş, böylelikle, kültürel bellek aktarımına özgü doğal iletim zinciri ile nesilden nesle bu mirasın, çok çeşitli ceza ve yasaklara rağmen az da olsa korunarak aktarılmasını sağlamışlardır. *(Evde dahi Türkçe konuşma yasağı, Türk etnik kimliği aidiyetini çağrıştıracak kılık kıyafet (şalvar-cepken-başörtüsü) giyme yasağı, Sünnet operasyonu ve geleneksel kutlama ve törenlerde Türkçe türküşarkı söyleme, bölge halk oyunlarından köçek, halay v.b. oynama yasağı gibi pek çoğu için bkz. 1980 sonrası dönem uygulamalarını konu alan BKP parti kararları arşiv belgeleri)*

Yine bu dönemde Sofya Radyosu müzik fonotekinde 4000 kadar Türkçe halk türküsünün kayıtlı bulunduğu, bunlardan 20 kadarının tamamen yerli, yani özgün Bulgaristan Türk Türküleri oldukları bilgisi Azizov’un hatıralarında geçmektedir. Bu bağlamda, TÜBİTAK ya da TİKA destekli bir proje olarak Sofya Radyosu arşivlerinde ivedilikle bir tespit çalışmasının gerçekleştirilmesinde yarar gördüğümü ifade etmek istiyorum. Belki bu çalışma neticesinde şu ana kadar bilinmeyen ve tarihi değer taşıyan pek çok derleme kaydına ulaşılmış olunacaktır.

Resim 9. Bulgaristan Türk kimliğinin varlığını türküleri ile Radyodan duyuran Osman Aziz(ov)

Yıllara uzanan çeşitli saha araştırmaları, derleme ve kaynak kişilerle görüşme çalışmaları sonrası ulaşılan sonuçlara gelince, doğal olarak bunların tamamını burada ortaya sermek olanaksızdır ancak özetlemek gerekirse, geleneksel repertuar doku ve içeriğinde, dışarıdan, bilinçli gerçekleştirilen bir müdahalenin zaman içerisinde yaratacağı kültürel boşluğun vahameti ortadadır.

Yine zamanla, söz konusu etnik grubun *aidiyet ve kültürel kimlik algısında* gözlenebilecek olan *etno-müzikal ve sosyo-kültürel bir değişime* zemin hazırlama olasılığı dahi düşündürücü bulunmuştur. Bu bağlamda, önemli bir kısmı derlenmiş, günümüze kadar ulaşan örneklerin korunup, gelecek kuşaklara olağanca zenginlikleri ile aktarılabilmesi açısından, Bulgaristan Türkleri Türkçe halk türküleri repertuarı, derleme-seslendirme-yayın-arşiv kayıt ve yeni repertuar oluşturulması süreçleri, ulaşılabilen kaynak ve kaynak kişiler çerçevesinde gerçekleştirilmeye devam etmelidir.

**ТУРСКИ КУЛТУРЕН ЦЕНТЪР
“РЕДЖЕБ КЮПЧЮ” - Бургас**
E-mail: tccbg@mail.bg; www: tcc-bg.org; GSM: 0888 743 488

**XII ТРАДИЦИОННА ВЕЧЕР
НА ТУРСКАТА КУЛТУРА**

ПРОГРАМА:
**ТЕАТРАЛНО-МУЗИКАЛЕН ЦЕНТЪР СЪС СЦЕНА
“НАЗЪМ ХИКМЕТ” - Разград**

Дата: 26.09.2015 г. (събота), Час: 18:00 ч., Място: Салона на Читалище “Васил Левски”, гр. Айтос

ВХОД СВОБОДЕН

BURGAZ RECEP KÜPÇÜ TÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
E-mail: tccbg@mail.bg; www: tcc-bg.org; GSM: 0888 743 488
XII GELENEKSEL TÜRK KÜLTÜR GECESİ

PROGRAM:
**RAZGRAD TIYATRO VE MÜZİK MERKEZİ
NAZİM HİKMET SAHNESİ**

Tarih: 26.09.2015 (Cumartesi), saat: 18.00,
Aytos Vasil Levski Halk Okuma Evi Salonu

GİRİŞ ÜCRETSİZ

ADMISSION FREE

**TURKISH CULTURAL CENTER
“REDJEB KJUPCHJU” - Burgas**
E-mail: tccbg@mail.bg; www: tcc-bg.org; GSM: 0888 743 488
XII TRADITIONAL EVENING OF TURKISH CULTURE

PROGRAM:
TEATRICAL-MUSIC CENTER - “NAZİM HİKMET” STAGE

Date: 09.26.2015 (Saturday) Time: 18:00 am.,
Location: Salon of Community center “Vasil Levski”, Aytos

Resim 10. Burgas'lı şair Recep Küpçü adını taşıyan Türk Kültür Merkezinde, “Sahnesi Olan” “Nazım Hikmet” Razgrad Teatral-Müzikal Merkezinin gösterisini duyuran etkinlik afişi.

Son olarak, izin verirsiniz, özellikle etnik aidiyet temelli bazı gerilimlerin tırmandırıldığı, yapay düşmanlıkların pompalandığı belli dönemlerde Balkanlarda ve özelde Bulgaristan'da Türk

olmanın, etnik Türk olarak yaşamını sürdürmenin zorluklarını göz önüne seren, Bulgaristan Türk şairlerinden Ahmet Emin'in (Atasoy) "Anneme" adlı şiirinden dizelerle sözlerimi sonlandırmak istiyorum.

**" Atatürk'ü duvardan indir,
Mushafı şeker sandığına sok,
İlkin onları soracaklar bir bir,
Sonra şiirlerimi.
De ki haberin yok..."**

KAYNAKÇA

- Azizov, O., (2002) "Canlarım Türküler, Bizim Türküler", Lakov Press, s.48-50, Sofya.
- Paşaoğlu, S., (2009) "Bulgaristan Türklerinin Etno-kültürel Aidiyet İfadesi Olarak Halk Türküleri ya da Balkanlarda Müzikal Kimlik Üzerine", bildiri, İzmir BAL-GÖÇ Kültür ve Dayanışma Derneği ve Gaziemir belediyesi işbirliği ile düzenlenen "Geçmişten Günümüze Belgeler Işığında Asimilasyon ve Göç" Sempozyumu, 26-27 Aralık, 2009, İzmir.
- Paşaoğlu, S., (2016) "Müzikal Kültürel Kimlik Oluşumunda Halk Şarkıları: Türkiye-Bulgaristan-Macaristan Örneği", Lambert Academic Publishing, ISBN: 978-3-659-94363-8